

‘Maestro’, ‘Стратер’ і ‘Нина’. Ці сорти здатні забезпечувати стабільно високі врожаї навіть за коливань агрокліматичних умов, що робить їх найбільш перспективними для впровадження у виробництво та адаптації до змін клімату.

Щербакова Т. О.*, Буйдін Ю. В., Андрух Н. А., Горай Г. О., Горобець В. Ф.,
Завідова Л. Г., Кикоть Л. М., Перебойчук О. П., Тимченко О. Д.

*Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України, вул. Садово-Ботанічна, 1,
м. Київ, 01103, Україна*

**e-mail: Shcherbacova@ukr.net*

СЕЛЕКЦІЯ КВІТНИКОВО-ДЕКОРАТИВНИХ РОСЛИН У НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ІМЕНІ М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Світовий ринок декоративних рослин придатних для потреб квітникарства та ландшафтного озеленення постійно розширюється. Необхідність задоволення попиту споживачів комерційно цінними рослинами вимагає добре структурованої програми селекційних досліджень спрямованої на отримання сортів, які нині є конкурентоспроможними. Селекція квітnikово-декоративних рослин відзначається певними особливостями, які включають відбір генотипів з високими декоративними ознаками (колір, форма, розмір квіток, листків, чи інших частин рослин), агротехнічними параметрами (рясність, продуктивність, тривалість цвітіння, легкість розмноження та вирощування, стійкість до хвороб та шкідників, адаптивність до регіонів культивування) та інноваційними характеристиками, які роблять сорт продуктивним та комерційно цікавим.

Відділ квітnikово-декоративних рослин (КДР) Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України (НБС) з середини ХХ століття є провідним центром інтродукції і селекції КДР в Україні. Основоположниками робіт з інтродукційного випробування та селекції квітникових рослин були вчені В. Макаревич, Ф. Дудік, К. Харченко, І. Тиран, Д. Юхимчук, Л. Яременко, М. Яценко, Н. Чередніченко, М. Орлов, О. Лаптев, О. Котік. Саме зусиллями згаданих науковців закладено ділянки та сформовано базові колекції, які послужили джерелом вихідного матеріалу для селекційної роботи. Перші результати робіт з селекції квітникових рослин було отримано в 60-х роках ХХ ст. Протягом 40 наступних років вченими відділу створено понад 150 сортів цінних для квіткової промисловості того часу культур: півників, жоржин, хризантем, півонії, флокса волотистого, айстри однорічної, глідюлуса, ломиноса.

Початок ХХІ ст. відзначається масовим завезенням в Україну посадкового матеріалу квітникових рослин. З однієї сторони цей процес за-

довольняє попит рослин як для зрізу, так і для потреб озеленення, з іншої, в садівництво потрапляє великий асортимент сортів та форм, не адаптованих до нових умов вирощування та нестійких до хвороб та шкідників районів культивування.

Для досягнення економічної доцільності виробництва квітникової продукції та її використання в ландшафтному дизайні необхідні були розробки, які передбачають створення стійких до кліматичних умов України сортів. Селекційна діяльність, як традиційна, так і з використанням біотехнологічних методів, стає основою для отримання нових сортів, які конкурують у цьому аспекті з наявним на ринку сортиментом. Традиційними методами селекції були і залишаються: мобілізація та збереження генофонду, відбір перспективних генотипів, гібридизація батьківських пар із запрограмованими ознаками. Особливу роль у створенні форм з новими комбінаціями якісних та кількісних ознак відіграє міжвидова гібридизація.

Методи віддаленої гібридизації були використані В. Горобцем у селекційній програмі спрямованій на отримання сортів півоній з ранніми та надранніми термінами квітування. Джерелом раннього цвітіння стали види трав'янистих півоній: *Paeonia peregrina*, *P. wittmanniana*, *P. arietina*. Носіями високої декоративності квітки і продуктивності – сорти *P. lactiflora* і *P. officinalis*. Аналіз отриманих подвійних та потрійних міжвидових гібридів дозволив виділити комбінації, які дають фертильне потомство. Серед 40 отриманих сортів групи Трав'янисті гібриди 'Весняне Дефіле', 'Стожари', 'Стріли Амура', 'Філіжанка Коралів', 'Блондин', 'Байрактар', 'Дударик' розпочинають цвітіння уже 12–16 травня. Справжньою інновацією стало використання В. Горобцем у системі схрещувань *P. officinalis* 'Rubra Plena'. Лише за участі цього старовинного гібриду було отримано 29 сортів півоній.

Сформований багатий та різноманітний генофонд відділу КДР НБС дозволив розпочати селекційні програми та інноваційні розробки з новими культурами, а також розробити методики для порівняльного сортовивчення та державної реєстрації.

Так, А. Горай започатковано селекційну роботу з маком східним (*Papaver orientale*), спрямовану на отримання сортів стійких до коливання зимових температур, весняно-літньої посухи та патогенів. Результатом стало створення в 2019 р. сортів: 'Розетт', 'Маліка', 'Мія', 'Галина'; у 2024 р.: 'Лялечка', 'Кабаре', 'Тореадор', 'Чаклунка'. Суцвіття всіх сортів відзначаються високою кольоровою стабільністю, стійкістю до вигорання.

Нові сорти калістефуса китайського отримані А. Горай характеризуються оригінальним забарвленням суцвіть: гранатовим – у 'Єва', ніжно-абрикосовим – у 'Весільна', бузково-фіолетовим із сріблястим відтінком – у 'Срібний Дощ'.

Н. Андрух розпочато гібридизацію представників роду *Heuchera*. Їх рослини є тіневитривалими та демонструють широкий спектр варіа-

бельності основних декоративних ознак, зокрема, габітусу, забарвлення листкових пластинок і суцвіть. Отримані сорти гейхери ('Діброва', 'Дівочі Примхи', 'Джельсоміно', 'Гулівер', 'Золото Полуботка', 'Катрін', 'Монпансьє', 'Оksamитовий Шик', 'Надвечір'я', 'Перепілка') проявляють різноманіття у кольоровій гамі листків, інтенсивності ростових процесів, тривалості цвітіння та довговічності в культурі.

Застосування Н. Андрух методів міжродової гібридизації гейхери з тіарелою (*Tiarella cordifolia*) дозволило отримати селекційні популяції гейхерели (*Heucherella*). Враховуючи, що в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні сорти *Heucherella* відсутні, створення вітчизняних адаптованих форм з модифікованими декоративними та поліпшеними господарсько-цінними ознаками є актуальним.

Основні напрями селекції з родом *Primula* охоплюють: добір вихідного матеріалу з високою екологічною пластичністю, підвищеною посухо- та жаростійкістю, тривалим збереженням декоративності суцвіть. О. Перебойчук створено 7 сортів первоцвіту, з яких уже зареєстровано: 'Чумацький Шлях', 'Лісова Пісня', 'Веснянка'.

Селекційна робота з хризантемою дрібноквітковою дозволила Л. Завідовій та В. Горобцю вивести понад 70 комерційно привабливих та стійких до хвороб сортів різноманітних за габітусом (кулястих, гіллячкових, каскадних), формою (променистих, анемоноподібних, павукоподібних) та забарвленням суцвіть (дво-, трьокольорових): 'Два Кольори', 'Віденський Бал', 'Казкова Втіха', 'Рара', 'Сутінки', 'Степівчанка' та ін.

Отримано 8 сортів роду *Astilbe* оригінальних за габітусом, щільністю та забарвленням суцвіть: 'Анюта', 'Лебідонька', 'Оченята', 'Хурделиця' (автор Ю. Буйдін), 'Пам'яті Героїв', 'Галина Музичук', 'Мрія Про Мир', 'Спомин Про Тетяну' (Ю. Буйдін, Н. Андрух).

Серед 15 зареєстрованих сортів лілійника гібриди 'Ранок Ельфа', 'Мармелад', 'Модний Вирок', 'Квітка Мольфара' (Т. Щербакова), 'Леля', 'Царівна', 'Пісня Хорса', 'Родзинка' (Т. Щербакова, О. Перебойчук) мають цінну махровою форму квітки.

Результатом направлених схрещувань стало створення Л. Кикоть стійких та високопродуктивних сортів лілій ('Жаринка', 'Серпанок', 'Ріжок морозива') групи Азійські гібриди, О. Тимченко – 11 сортів ('Амфора', 'Вій', 'Талісман', 'Чарівний Ранок', 'Легенди Києва' та ін.) гладіолуса.

За останнє десятиріччя на ринок України вийшло 120 конкурентоспроможних та стійких до біотичних та абіотичних факторів умов України сортів КДР селекції НБС.